

PREK SODELOVALNEGA UČENJA DO ZNANJA IN POZITIVNE UČNE KLIME /

mag. Alenka Tratnik, lektorica za angleški jezik / Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede

filKo ljudje sodelujejo pri pomembnih nalogah, ki presegajo okvire vsakdanjosti, razlike in celo spori med posamezniki bledijo in včasih izginejo. (Delors 1996, 86)

Živimo v svetu nenehnih sprememb in hitrega tehnološkega napredka, ki od ljudi zahteva raznolika znanja in spretnosti. Mlade je že v času šolanja treba pripravljati na izzive in zahteve vključevanja v družbo 21. stoletja, jih naučiti živeti in delati skupaj, krepiti solidarnost, spodbujati in razvijati medsebojno sodelovanje, sporazumevanje, soodločanje in sprejemanje odgovornosti. Vključevanje različnih oblik sodelovalnega učenja v učni proces je učinkovit način za doseganje omenjenih ciljev.

UVOD

Sodelovalno učenje je ena izmed oblik učenja, ki poleg kognitivnih procesov poudarja predvsem socialni vidik učenja, saj ceni hkratno sodelovanje vseh učencev v razredu. Učenci preko razmisleka, delovanja, odkrivanja in reševanja nalog aktivno izgrajujejo svoje znanje ter obenem razvijajo komunikacijske, sodelovalne in socialne veščine. Če želijo doseči zastavljeni cilj, morajo pozitivno sodelovati s sošolci, si izmenjati ideje, razmišljanja, vprašanja in odgovore. Svoje znanje lahko primerjajo z drugimi, ga dopolnijo in utrdijo.

Sodelovalno učenje prinaša vrsto pozitivnih učinkov, je učenje, ki spodbuja večjo aktivnost učencev, timsko delo, pozitivno psihosocialno klimo v razredu, motivacijo in veselje do učenja. Takšen način dela ni le popestritev pouka ali oddih od učiteljeve razlage. Je učenje za življenje, ki omogoča socialno rast, s pomočjo katerega si učenci privzgojijo odgovornost za skupen cilj, za dobro opravljeno delo, obenem pa se naučijo aktivno poslušati in komunicirati kot enakovredni partnerji. Prek različnih oblik sodelovalnega učenja se vzpostavljajo in krepijo tudi medsebojni odnosi.

ZNANJE KOT SOCIALNI PRODUKT

Teoretično izhodišče sodelovalnega učenja je v konstruktivistično usmerjenem pouku, ki daje prednost razumevanju in nadgradnji znanja. Učitelj vodi učenca do znanja in njegove poznejše uporabe preko delovanja, raziskovanja in razmisleka, pri čemer obstoječe ideje in miselni modeli vplivajo na nove izkušnje. Učenec pri gradnji znanja vstopa v socialna razmerja z vrstniki, svoje predhodne poglede prepozna, ovrednoti in jih na osnovi aktivnega delovanja nadgradi ali spremeni.

Zagovorniki socialnega konstruktivizma poudarjajo, da je učenje socialni proces izgrajevanja in osmišljanja znanja, ki se razvije iz praktičnih dejavnosti. Za uspešno učenje je bistvenega pomena dialog, možnost spraševanja, sprotnega preverjanja smisla in lastnih domnev, primerjanja, pojasnjevanja in argumentiranja. Učna metoda v socialno-konstruktivističnem kontekstu mora zagotoviti interakcijo med konkretno dejavnostjo in miselno aktivnostjo, zato je pomembno, da učenci razvijajo oblike sodelovanja, se srečujejo z avtentičnim, življenjskim gradivom, se soočajo s problemi, ki jih zadevajo. Preko raznolikih sodelovalnih aktivnosti učenec znanje razvija s konstrukcijo lastnega miselnega koncepta, v kakovostni interakciji z drugimi pa pride do sprememb naučenega. Učitelj ob upoštevanju in spodbujanju interakcije med učenci v procesu učenja prevzema vlogo pospeševalca znanja. Ustvarja pogoje dela, ki učenca aktivirajo na spoznavnem, čustvenem in socialnem področju (Marentič-Požarnik 2000).

SODELOVANJE UČENCEV PRI GRADNJI ZNANJA

Sodelovalno učenje je učenje v majhnih skupinah, v katerih učenci skušajo doseči skupni cilj: (rešiti neki problem,

opraviti predpisano nalogo, se naučiti neko snov in podobno). Učenje v skupini je zasnovano na naslednjih ključnih načelih:

- pozitivni soodvisnosti ciljev, virov, vlog in nalog,
- neposredni interakciji med sodelujočimi,
- odgovornosti posameznika za lastno delo in delo skupine,
- uporabi ustreznih sodelovalnih spretnosti (Pekljaj 2001).

V procesu učenja je končni uspeh zagotovljen le, če vsak posameznik prispeva svoj delež. Skupni uspeh pomeni lastni uspeh. Vsak je odgovoren za svoj del naloge v skupini, ob pozitivni podpori in ustrezni pomoči soudeležencev. Cilje dosežejo tako, da skupaj načrtujejo, se pogovarjajo, dopolnjujejo in poslušajo drug drugega. Za tovrstno sodelovanje potrebujejo komunikacijske in sodelovalne veščine, ki predstavljajo svojevrsten prispevek k socializaciji učencev. Učenci dejavno oblikujejo pahljačo socialnega vedenja in razvijajo komunikacijske spretnosti (Pekljaj 1995).

Končni cilj sodelovalnega učenja je, da 1) učenci opravijo zastavljeno nalogo, dosežejo skupni cilj in 2) da usvojijo neko znanje ali spretnost. Poseben poudarek učenja in sodelovanja v skupini je v vzpostavitvi tvornega sodelovanja med soudeleženci, v vzajemni pomoči in podpori. Odgovornosti za lastno delo in delo celotne skupine se mora zavedati vsak posameznik, h končnemu uspehu prispevajo vsi. Doseganje zastavljenih ciljev krepri pripadnost skupini, dviguje motivacijo in zadovoljstvo.

SODELOVALNO UČENJE JE VEČ KOT LE SKUPINSKO DELO

Sodelovalni način dela predstavlja mnogo več kot skupinsko delo, razred

pa iz skupine posameznikov spremeni v »skupino skupin« (Peklaj 2001), znotraj katerih obstajajo različne oblike sodelovanja. Predstavlja enega od možnih načinov strukturiranja učne ure in ima v učnem procesu svoje posebno mesto in vrednost. Največkrat se postavlja v opozicijo individualnemu in tekmovalno zasnovanemu pouku.

Sodelovanje v skupini temelji na povezanosti in interaktivnem vedenju učencev. Učenci si enakovredno delijo ideje, svoje sposobnosti, zastavljajo

vprašanja, samostojno razmišljajo, argumentirajo, izražajo medsebojno podporo, dajejo pohvale, vzdržujejo občutek zaupanja, kritično presojajo in si nabirajo izkušnje. Obenem si pomagajo, nudijo podporo drug drugemu in se spodbujajo.

Pri reševanju skupnih nalog se »rojevajo nova identiteta udeležencev« (Delors 1996, 86), ki omogoča preseganje osebnih navad, razlik in nesoglasij med sodelujočimi. Skupina svojo identiteto izkaže z izbiro imena ali slogana

skupine. Ker sodelujejo vsi, se čutijo pomembne in potrebne. Sposobnejši dobijo priložnost, da se izkažejo, manj sposobni pa se trudijo po svojih močeh oziroma so deležni pomoči.

OBLIKOVANJE IN SESTAVA SKUPIN

Skupine oblikujemo na različne načine, naključno (na primer z žrebom) ali načrtno. Lahko jih določimo sami ali pa v sestavo vključimo tudi učence, ki si soudeležence izberejo sami.

Skupine so lahko homogene ali heterogene. Homogene skupine je mogoče tvoriti na podlagi interesov, po sposobnostih in spolu. Kagan (1994) svari, da pri homogenih skupinah obstaja nevarnost, da izbira pospešuje hierarhijo znotraj razreda ali da se v skupini zberejo učenci z nižjimi sposobnostmi. Ker to vodi v zmanjšanje motiviranosti za delo, tekmovalnost in neproduktivnost, svetuje, da se je takšnim sestavam boljše izogibati.

Po njegovem mnenju so veliko bolj dinamične in »naravne« heterogene skupine, ki so odsev raznolikosti razreda, sestavljene iz učencev z različnimi sposobnostmi, znanjem, interesi in osebnostnimi lastnostmi. V takšnih skupinah prihaja do večjega prilagajanja učencev znotraj skupine, večje akomodacije znanja, pretoka informacij in kognitivnega napredka. Najbolj učinkovite so skupine, sestavljene iz enega učno uspešnega, dveh srednje in enega manj uspešnega učenca.

Možnosti za oblikovanje skupin je več. Omenimo jih nekaj: učitelj izbere sedem ali osem učencev v razredu. Pove jim, da bodo sestavili skupine glede na sposobnosti in znanje, kar pomeni, da morajo v skupini biti dekleta in fantje različnih sposobnosti. Kot vodje skupin si bodo tako najprej izbrali enega učno šibkega učenca, nato enega srednje dobrega učenca, trojica pa bo nato skupaj izbrala še zadnjega člana skupine.

Skupine lahko sestavimo tudi na podlagi sedežnega reda oziroma trenutne fizične bližine učencev v razredu. Pare skupaj sedečih učencev združimo še z enim ali dvema paroma, da dobimo skupino štirih ali šestih učencev. Iz obstoječih skupin lahko sestavimo nove skupine, tako da učencem v skupini damo štiri dele iste slike. Te morajo učenci zamenjati z nekom iz druge skupine. Na učiteljev znak učenci sestavijo sliko in dobijo nove partnerje.

Čas sodelovanja učencev v skupini je odvisen od ciljev, sestave skupine in količine sodelovalnega učenja pri pouku. Naključno izbrane skupine in

skupine po izboru učencev naj bi sodelovale le pri eni nalogi – projektu. Heterogene skupine lahko sodelujejo dlje časa (od enega do treh mesecev). V tem času se razvije prava skupinska identiteta, poglobijo se socialni odnosi, sodelujoči pa se pri skupni dejavnosti tudi bolj spoznajo.

Skupine so lahko poljubno velike, štejejo pa lahko od tri do sedem članov. Dinamika skupine je najboljša, če je število članov sodo, saj lahko tako vsi člani naenkrat vstopajo v medsebojna komunikacijska razmerja. V idealnih

pogojih naj bi skupine ne šteje več kot štirih članov, saj je mogoče lažje organizirati delo v paru in ustvariti šest različnih parov interakcij.

Učencem v skupini lahko učitelj določi različne vloge (zapisovalec, poročevalec, opazovalec, usmerjevalec, časomer in drugi); te si učenci lahko izberejo sami ali pa se zanje medsebojno dogovorijo. Z dodeljenimi vlogami zagotovimo, da nihče ne prevzame vodilne vloge, da je sodelovanje enakomerno porazdeljeno in da so učenci enakovredno udeleženi pri izvajanju

in reševanju nalog. S prevzemanjem različnih vlog učence navajamo na vloge, ki jih bodo potrebovali pri svojem delu ali nasploh v življenju – urimo jih v veččinah vodenja. Učenci naj bi vsakokrat prevzeli druge vloge, s čimer si bodo pridobili čim več različnih izkušenj.

PRIMERI SODELOVALNIH UČNIH METOD

Sodelovalne učne metode so lahko bolj ali manj strukturirane. K manj strukturiranim sodita akvarij in okrogla miza, bolj strukturirani pa sta metoda sestavljanke in intervju v treh stopnjah, ki zahtevata natančno načrtovanje vseh korakov dela in spretno organizacijo pouka. Začetek sodelovalnega učenja se po navadi začne z delom v parih, ki predstavlja prvi korak na poti do bolj kompleksnega sodelovalnega učenja. Z naraščanjem števila učencev v skupini je zahtevnejša tudi vloga učitelja: od dajanja navodil prehaja k opazovanju dela, spodbujanju socialnih spretnosti, k usmerjanju in analizi uspešnosti.

Pred začetkom sodelovalnega dela mora učitelj dati jasna in razumljiva navodila, učence razdeli v skupine in jim določi vloge. Med delom spremlja delo skupin, spodbuja sodelovanje, usmerja proces reševanja z dodatnimi vprašanji, nakaže poti do rešitve, razrešuje morebitne probleme in daje povratno informacijo. Po končanem delu sledi poročanje, izvede pa se lahko na različne načine:

- poročajo vse skupine,
- ena skupina pove svoje ugotovitve sosednji skupini,
- rezultate pove le tista skupina, ki meni, da ima najbolj zanimive ugotovitve,
- skupine rezultate predstavijo s plakatom.

Poročevalce učitelj izbere po vnaprejšnjem dogovoru ali naključno, tako da so vsi pripravljeni na poročanje. O rezultatih lahko poroča le učenec poročevalec ali pa poročevalca izberemo tako, da med člane v skupini razdelimo barvne lističe in poroča le ena »barva«. Drugi učenci poslušajo,

presojajo odgovore, se strinjajo, povedo drugače in dopolnjujejo.

Oglejmo si nekaj oblik sodelovalnega učenja. Metoda akvarija je prirejena po Mrak Merhar in drugi (2013), preostale metode pa po Kagan (1994) in Peklaj (2001).

AKVARIJ

Razred razdelimo v skupine po osem članov. Znotraj vsake skupine določimo učence, ki tvorijo notranjo in zunanjo skupino. Vsaka od notranjih skupin ima svojega predstavnika. Člani notranje skupine razpravljajo o danem problemu, medtem ko jih zunanja skupina opazuje. Član zunanje skupine lahko kadar koli zamenja predstavnika notranje skupine, tako da ga preplja po ramenu. Novi predstavnik v notranji skupini postane učenec, ki sedi na levi (ali desni) strani novega člana skupine.

Z uporabo metode akvarija spodbujamo učenje sodelovanja v razpravi in dosežemo, da se vsak član skupine vključi v pogovor ter ga vodi v zeleno smer.

OKROGLA MIZA

Učitelj zastavi vprašanje odprtega tipa. Vsak član skupine prispeva en odgovor, ga zapiše na list papirja, ki ga preda naslednjemu članu. Skupina uporablja le eno pisalo. Na koncu se vsi člani skupine seznanijo z vsemi odgovori.

Metoda okrogle mize zagotavlja sodelovanje vseh v skupini in jo lahko uporabimo za uvodno motivacijo, preverjanje znanja ali preverjanje razumevanja neke snovi. Namesto poročanja lahko skupina iz vseh odgovorov sestavi skupinsko izjavo, ki odseva prvine prispevkov vsakega udeleženca v skupini.

RESNICA ALI LAŽ

Učence razdelimo v skupine po štiri učence. Vsaka skupina si izbere ime. Iz predelane učne snovi skupine člani poiščejo neverjetna dejstva, verjetne izmišljotine idr. in zapišejo, na primer tri resnice in eno laž. Vsaka skupina

nato prebere svoje trditve. Druge skupine s kartoni glasujejo, ali trditev drži ali ne. Odgovore točkujemo. Skupina osvoji točko glede na to, koliko sošolcev ali skupin ji je uspelo potegniti za nos. Način dela je primeren zlasti za ponavljanje in utrjevanje snovi.

SODELOVALNE KARTICE

To metodo uporabljamo za učenje dejstev in podatkov, ki si jih mora učenec zapomniti na nivoju avtomatizma. Metoda dela je vaja iz urjenja spomina, primerna za učenje definicij, formul, kemijskih simbolov, nepravilnih glagolov in besed v tujem jeziku. Učenci lahko kartice z vprašanji izdelajo sami, med poukom ali doma. Na eno stran napišejo vprašanje ali pojem, na drugo pa zabeležijo rešitev ali njegovo razlago. To so lahko vprašanja iz snovi ali vprašanja iz preverjanja znanja, na katera so učenci odgovorili napačno. Kartice shranijo v posebno škatlo, ki jo opremijo z imenom skupine. Škatlo hranijo jo v razredu.

Metoda se izvede v paru na naslednji način: eden od učencev prevzame vlogo spraševalca in sošolcu pokaže ali prebere posamezno kartico. Sošolec mora povedati razlago, definicijo, ki je zapisana na drugi strani. Če je ne ve, mu učenec spraševalec do pravilnega odgovora pomaga z namigom. Ob pravilnem odgovoru mu izroči kartico in ga pohvali. To stori vsakokrat drugačen način (na primer »Odlično ti gre.«, »Kar tako naprej.«, »Neverjetno dober si.«). Ko vprašani učenec dobi vse kartice, vlogi zamenjata z drugim paketom kartic.

Metoda sodelovalnih kartic vključuje preverjanje, pregledovanje in dajanje povratnih informacij, dajanje podpore in pohvale za pravilen odgovor. Metoda lahko učinkovito uporabimo za utrjevanje snovi, pred preverjanjem znanja ali kadar nam do konca šolske ure ostane še nekaj časa.

INTERVJU V TREH STOPNJAH

Metodo intervjuja lahko uporabimo za spoznavanje ali utrjevanje učne snovi. Učenci začnejo delati v parih, ki so sestavni del skupine. Eden prevzame

vlogo spraševalca in zastavlja vprašanja tipa »Kaj veš o ...?«, drugi učenec odgovarja. Nato vlogi zamenjata. Po končanem drugem intervjuju si člani skupine izmenjajo informacije, tako da vsak pove, kaj je izvedel od svojega partnerja.

SESTAVLJANKA

Metoda se uporablja za učenje nove snovi ali delo z besedilom. Učitelj različne dele besedila ali različne naloge v zvezi z istim gradivom razdeli med učence v skupini. Gradivo predstavlja le del celote, en del sestavljanke. Vsak učenec prejme list z besedilom. Ti se med seboj ločijo po vsebini oziroma barvi. Vsak učenec zase prebere besedilo in postane »ekspert«. Da bi skupina sestavila celotno sliko, potrebujejo vse dele, informacije pa pridobi z učenjem v matični in »ekspertni skupini«.

Delo poteka na naslednji način: učenci najprej individualno preberejo vsak svoj del gradiva (postanejo »eksperti«). Če je naloga oziroma besedilo daljše, ga učenec lahko predela tudi doma. Učenci, ki imajo enako besedilo, se o njem posvetujejo v paru, poiščejo glavne značilnosti in izluščijo glavno misel. Nato se zberejo v »ekspertnih skupinah«, v katerih imajo enako gradivo, ga raziščejo in pripravijo na predstavitev v matični skupini, pri čemer vsak predstavi svoj del gradiva. Tako se vsi člani skupine seznanijo s celotnim gradivom. Skupine lahko gradivo predstavijo na plakatu, z miselnim vzorcem, lahko pa se znanje učencev preveri tudi individualno, s preizkusom, ki obsega vprašanja iz celotnega gradiva.

Pomemben vidik te metode je v tem, da vsak učenec prispeva en del, skupina pa ne more končati dela, če nima vseh informacij. Dragocen je torej prispevek vsakega učenca. Metoda zahteva bolj kompleksne oblike sodelovalnih spretnosti in miselnih strategij. Za sestavljanke je značilna velika soodvisnost. Učenci morajo prevzeti različne naloge, se držati pravil, pomniti in priklicati v spomin različne informacije ter iz njih izluščiti skupne cilje.

ZAKLJUČEK

Naloga šole ni zgolj izobraževati mlade, temveč jih razviti v samostojne, samozavestne, razmišljajoče posameznike in jih usposobiti za različne vloge v družbi. Ob individualnih oblikah učenja se tako pojavlja tudi potreba po različnih oblikah kooperativnega učenja – učenja, ki poteka v sodelovanju z drugimi, pri čemer je prisotna pripravljenost za izmenjavo informacij, in skupno gradnjo novega. Pridobljeno znanje je posledica aktivne konstrukcije v socialnem kontekstu in v dvosmerni interakciji z drugimi.

Sodelovalno učenje presega izolirano delovanje posameznika in pozitivno vpliva na socialni razvoj učenca, na motivacijo ter vzpostavlja boljše socialno klimo v razredu. Učenje socialnih spretnosti je učenje za življenje, ki omogoča socialni napredek učenca, prinaša pozitivne koristi za spodbujanje dobrih odnosov in omogoča pridobivanje pozitivnih socialnih izkušenj. Sodelovalno delo zahteva fleksibilnega učitelja in dejavne učence, vpliva na organizacijo pouka in slog poučevanja. Povzroča ustvarjalni hrup in omogoča kolektivno naravnost. Predvsem pa poudarja učenčevo aktivno vlogo pri pouku in prispeva majhen kamenček v mozaik skladnega in celostnega razvoja posameznika.

Literatura

- Delors Jacques (1996) *Učenje – skriti zaklad*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Kagan Spencer (1994) *Cooperative Learning*. San Clemente: Resources for Teachers.
- Marentič Požarnik Barica (2000) *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.
- Mrak Merhar Irena, Umek Lucija, Jemec Jana, Repnik Peter (2013) *Didaktične igre in druge dinamične metode*. Ljubljana: Salve.
- Peklaj Cirila (1995) *Sodelovalno učenje in jezikovno razumevanje – sporazumevanje*. Gorica, Italija: I.R.R.S.A.E. Furlanije in Julijske Krajine.
- Peklaj Cirila (1998) Spodbujanje sodelovanja – različni pristopi k razvoju sodelovalnih veščin v razredu. *Sodobna pedagogika*, let. 49 (št. 3), str. 287–300.
- Peklaj Cirila (2001) *Sodelovalno učenje ali kdaj več glav več ve*. Ljubljana: DZS.
- Polak Alenka (2004) Individualistična ali sodelovalna naravnost? *Vzgoja in izobraževanje*, let. 35 (št. 4): str. 8–12.
- Vodopivec Irena (ur.) (2003) *Sodelovalno učenje v praksi*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.